

Azərbaycan müasir dünyanın multikultural dəyərlərinə və tolerantlığın inkişaf etdiyi mərkəzlərindən biri kimi qəbul edilir. Son illərdə mədəniyyətlərarası dialoq və digər humanitar forumlara ev sahibliyi edən ölkəmizdə multikulturalizm dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən birinə çevrilib. Bu baxımdan Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2016-cı ili ölkəmizdə "Multikulturalizm ili" elan etməsi təsadüfi deyil.

Multikulturalizm nədir? Multikultural dünyagörüşünün Azərbaycanda hansı tarixi ənənələri mövcuddur? Bu və digər suallarla Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Analitika şöbəsinin müdiri Nəriman Qasımoğlu ya müraciət etdik:

- Nəriman müəllim, multikulturalizm nədir? Bu termin özündə nəyi ehtiva edir?

- Multikulturalizm ictimai-siyasi leksikona son onillərdə daxil olan bir termindir. Təqribən ötən əsrin 60-cı illərində Kanadada işlənməyə başlayıb. Çoxmədəniyyətli ifadə etməklə yanaşı, eyni zamanda çoxmədəniyyətlilik durumunun tənzimlənməsi və dəstəklənməsinə yönəlik siyasəti bildirir. Yeni multikulturalizm iki istiqamətli məzmunla malikdir: birincisi, fərqli mədəniyyətlərin, fərqli etnik qrupların, siyasi görüşlərin vahid məkanda təmaslarından yaranan bir mühit, ikincisi isə, belə bir mühiti cəmiyyətin inkişafı, dayanıqlığı naminə təşviqləyən siyasət.

Əlbəttə, hazırda qloballaşma proseslərinin sürətləndiyi bir vaxtda az sayda ölkələr var ki, multikultural durumu olmasın. Bu əsaslı ölkələrə Ermənistan, şimali Koreya və digər monoetnik tərkibli dövlətləri daxil etmək olar. Çoxmədəniyyətliyin bütün təzahürələrinə düşmənin münasibətilə seçilən həmin ölkələri obyektiv olaraq multikulturalizmin alternativini qismində müəyyənləşən və beynəlxalq, eləcə də regional səviyyələrdə sülhü və təhlükəsizliyi təhdid edən ksenofobiya, şovinizm, milli-dini və siyasi istisnalıq, faşizm müstəvisində dəyərləndirməyə bilmirsən. Digər tərəfdən, ilk qavrayışda qərribə səslənsə də deməliyəm ki, multikultural durumu olan ölkələrin bir çoxunda isə ya multikulturalizm yoxdur, ya zəifdir, ya da qüsurludur. Çünki multikulturalizm həm də multikultural durumu hər baxımdan dəstəkləyən, tənzimləyən bir siyasətdir.

Hazırda qloballaşma prosesi mühacirət axını ilə müşayiət olunur, xalqlar, mədəniyyətlər arasın-

Nəriman Qasımoğlu:

Azərbaycan multikulturalizmi beynəlxalq miqyasda etiraf olunan bir modeldir

da təmaslar artır, mədəniyyətlərə-rası sərhədlərin, necə deyərlər, şəffaflaşması baş verir. Və dünyada multikultural durumu olan ölkələrdə multikulturalizm siyasətinin inkişafı da ehtiyac yaranır. Bu istiqamətdə aparılan siyasətlər multikulturalizmin fərqli modellərini formalaşdırır.

- Onları bir-birindən fərqləndirən nədir?

- Multikulturalizm modellərini təsnifləyən alimlər bu modelləri "imperiya multikulturalizmi", "müstəmləkə multikulturalizmi", "milli multikulturalizm", "iqtisadi multikulturalizm" kimi növlərə ayırırlar. Azərbaycan nümunəsinə uyğun gələn model milli multikulturalizmdir, ərazimizdə tarixən bir dəyər olaraq ənənələri formalaşmış, azərbaycanlıların alt şüurunda özünə yer etmiş, həyat tərzinə çevrilmiş, tarixi-siyasi, elmi-fəlsəfi, ədəbi-bədii qaynaqları kifayət qədər üzde olan bir model. Cənab Prezident də əbəs yerə deməyib ki, "multikulturalizm Azərbaycanda dövlət siyasəti və həyat tərzidir".

- Belə çıxır ki, multikulturalizm daha çox siyasətə bağlıdır...

- Bəli. Söhbət ondan gedir ki, multikultural mühiti olan dövlət hansı siyasəti aparır? Bu mühitə adekvat siyasət yürüdülmü? Yaxud yürüdü bilirmi? Yaxud da de-

yə ki, gəlişmiş multikultural durum siyasi iqtidarları qane edirmi? Problemi yaradır, yoxsa problemlərin həllinə yardım edir? Məsələn, təqribən otuz il əvvəl Avropa siyasətçiləri bu düşüncədə idilər ki, Qərb cəmiyyətlərində meydana çıxan problemlərin həlli multikulturalizm dəyərlərinin təbliği və təşviqindən keçir. Nümunə kimi də Amerikadakı mühiti götürürdülər. ABŞ-ın superdövlət olaraq gəlişməsinin fərqli mədəniyyət təmsilçilərinin Amerika cəmiyyətinin inkişafına verdiyi töhfələrin nəticəsi kimi qəbul edirdilər. Lakin cəmi bir neçə onillik keçəndən sonra artıq Avropanın sağ təmayüllü siyasətçiləri multikulturalizmlə bağlı mənfi bəyanatlar səsləndirməyə başlayıblar. Çünki bəzi Avropa dövlətlərində yaranan multikultural situasiyalar heç də adekvat siyasətlə müşayiət olunmayıb deyə problemlər yaranıb və bu problemlərin səbəbini aparılan siyasətlərdə axtarmaqdan, ümumiyyətlə, multikulturalizmin özündə görməyə meyillənirlər. Azərbaycanda isə durum başqadır. Ölkəmizdə multikulturalizm bir siyasət kimi mövcud multikultural mühiti hər baxımdan dəstəkləyir və bu mühiti siyasi dayanıqlığın, ümumi tərəqqinin təminatlarından biri kimi təşviq edir.

- Qərb ölkələrində multikulturalizmlə bağlı ziddiyyətlərin meydana gəlməsi nə ilə bağlıdır?

- Qərbi ümumiləşdirmək doğru deyil. ABŞ-da durum fərqlidir, orada multikulturalizmin tarixi ənənələri var. Avropada isə millətçilik imkan verməyib ki, multikulturalizm siyasətinin istiqamətləri düzgün müəyyənləşsin. Məsələn, Fransa qanunlarına görə, etnik-dini mənsubiyyəti baxımdan insanlara fərq qoyulmur, hüquqlar bərabərdir. Bununla yanaşı, fransız millətçiliyinin, titul mədəniyyət olan fransız mədəniyyətin başqa mədəniyyətlər üzərində basqısının yaratdığı problemlər əslində multikulturalizm siyasətində yol verilən yanlışlıqlarla bağlıdır. Azərbaycan mədəniyyəti bütün parametrləri etibarilə multikultural xassəyədir. Ölkədə titul mədəniyyətin başqa mədəniyyətlər üzərində basqısı da yoxdur.

Bir məsələni də qeyd edim. Ölkədə multikultural durumun iştirakçıları etnik qruplarla yanaşı, həm də fərqli dini konfessiyalardır və bu konfessiyaların tolerantlıq mühitində fəaliyyətini təmin edən əsas məqam dinlərin siyasi fəaliyyətlərə müdaxiləsinin əngəlləyən dövlət mexanizminin mövcudluğuudur. 1995-ci ildə Konstitusiyamız qəbul ediləndə ümummilli lider Heydər Əliyevin uzaqqörənliyi ilə Əsas Qanuna din xadimlərinin siyasi proseslərdə iştirakını məhdudlaşdıran maddə əlavə edildi. İndi bir sıra ölkələrdə gedən proseslərin fonunda bunu vaxtında və uzaqqörənliklə atılmış addım kimi dəyərləndirməyə bilmirsən. Multikulturalizm siyasəti həm də multikultural durumun sabitliyini təmin etməlidir ki, qeyd etdiyim məqam bu mənada çağdaş dövrdə Azərbaycan multikulturalizminə verilmiş gözəl bir siyasi töhfə oldu. Azərbaycan multikulturalizminin siyasi qaynaqları, ümumiyyətlə, zəngindir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin iki illik hakimiyyəti dövründə də multikulturalizm dövlət siyasətinin tərkib hissəsi olub. Şərqdə ilk dəfə Azərbaycanda parlamentdə çoxkonfessiyalı cəmiyyətin nümayəndələri təmsil olunurdular.

- Müasir Qərb cəmiyyətlərində multikulturalizmlə bağlı ziddiyyətlərin yaranması bəlkə həm də Avropadakı bəzi ölkələrdə imperiya təfəkkürünün siyasi davranışlara hakim olmasıdır?

- Raziyəm. Məsələn, İngiltərə həmişə müstəmləkə ərazilərindəki yerli əhali qrupları içində nüfuzlu insanları seçərək yerlərdə idarəçiliyi onların vasitəsilə də həyata keçirirmiş. Sonralar İngiltərəyə gələn mühacirlərə etnik və dini zəmində siyasi partiyaların formalaşmasına şərait yaradıldı. Bu, ziddiyyətləri o dərəcədə kəskinləşdirdi ki, hətta ötən əsrin 80-ci illərində siyasi rəqabətdə olan belə qruplar arasında küçə davaları da baş vermişdi. Azərbaycanda isə yuxarıda qeyd etdiyimə əlavə olaraq deyim ki, etnik və dini zəmində siyasi təşkilatların olmaması multikultural durumun dayanıqlığını təmin edir.

- Nəriman müəllim, 2016-cı ili cənab Prezident İlham Əliyev Azərbaycanda "Multikulturalizm ili" elan edib. Bu barədə nə deyərdiniz?

- Cənab Prezident İlham Əliyevin Sərəncamı ilə 2016-cı ilin ölkəmizdə "Multikulturalizm ili" elan edilməsi çoxmədəniyyətliyin tarixi bir dəyər kimi əziz tutularaq yaşandığı, həyat tərzinə çevrildiyi, bunu təşviqləyən dövlət siyasətinin aparıldığı Azərbaycan Respublikasının dünyaya multikulturalizm ismarçılarını çatdırması üçün olduqca zəruri olan tarixi bir zamana təsadüf edir. Elə bir zamana ki, dünyanın bir sıra bölgələrində etnik-dini zəmində münasibətlər artmaqda, demokratiyaya iddialı bəzi Qərb dövlətlərində sağ təmayüllü siyasətçilər multikulturalizmə dair mənfi bəyanatlarla çıxış etməkdədirlər. Multikulturalizmin bir dəyər olaraq gözden salınması cəhdləri fonunda Azərbaycan haqq edir ki, bunun dünya miqyasında təbliğatçısına, təşviqatçısına çevrilərə beynəlxalq aləmə özünün nümunəverici bir modelini də təqdim etsin. Azərbaycan multikulturalizmi artıq beynəlxalq miqyasda etiraf olunan bir modeldir. Və həqiqətən də, Prezident Sərəncamında qeyd olunduğu kimi, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sivilizasiyalar Alyansının 7-ci Qlobal Forumunun 2016-cı ildə Bakı şəhərində keçirilməsi barədə qərar qəbul edilməsi dünya ölkələrinin Azərbaycandakı multikultural mühitə olan münasibətinin real ifadəsidir. Bu mənada heç də təsadüfi deyil ki, Prezident Sərəncamı əsası 2008-ci ildə qoyulan məlum "Bakı prosesi" çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlərin, o cümlədən UNESCO, BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansı, Avropa Şurası, Avropa Şurasının Şimal-Cənub Mərkəzi, İSESCO, BMT-nin Dünya Turizm Təşkilatının tərəfdaşlığı ilə reallaşan Ümumdünya Mədəniyyətlərə-rası Dialoq forumlarının bu prosesinə qlobal bir təşəbbüsə çevrilməsinə səbəb olduğu bir vaxta da təsadüf edir.

- Müsahibəyə görə sağ olun.

Taleh Turqut, "İki sahil"